

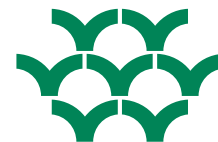
BRONOVO, EN HET VERDWIJNEN VAN EEN HAAGS INSTITUUT

Binnen een paar jaar verdwijnt het Bronovo ziekenhuis, Benoordenhout. Voortgekomen uit de 's-Gravenhaagsche Diaconessen Inrichting van 1865, heeft dit stuk Haagse geneeskundige verzorging net 150 jaar bestaan. Met een soms roerige geschiedenis, waarover veel te vertellen valt. Zoals over het verzorgingsconcept, het primaat van de verpleegkundigenopleiding, het bestuur door het Haags patriciaat (maar de diaconessen waren de baas) en de financiering. Hier het verhaal van de huisvesting, de daaraan verbonden problemen en de daarvoor gevonden oplossingen. En vooral de belangrijke rol die het Haagse Architectenbureau Van Nieukerken in de roerige hoogtijdagen rond de plannen van een nieuw ziekenhuis tussen 1910 en 1930 speelde. Over Bronovo is zo veel te vertellen, dat de redactie heeft moeten besluiten dit verhaal over twee nummers te spreiden. In dit nummer dus deel 1, in Ons Den Haag 2019.03 verschijnt deel 2.

Diaconessen Inrichting

Op 1 december 1876 verschenen bij notaris Cornelis van de Watering de jonkvrouwen Vaillant, Dedel en Hooft namens het bestuur en jonkvrouw Sara de Bronovo, directrice van de 's-Gravenhaagsche Diaconessen Inrichting Den Haag. Voor de koop van een stuk grond - eigendom van prinses Sophie - aan de net aangelegde Laan van Meerdervoort. Voornoemde stichting was in 1865 opgericht door Elisabeth Groen van Prinsterer en Sara de Bronovo, en had in de Kazernestraat 28 een paar ziekenkamers en een woon- en opleidingsruimte voor verpleegsters. Nadruk van de activiteiten van de Stichting lag op de 'buitenverpleging' van niet alleen zieken, maar ook op de verzorging van 'ongelukkigen en ellendigen'. In 1886 richtte de Stichting ook de eerste wijkverpleging op met buitenposten in de wijken, waar uiteraard een predikant aan verbonden was.

Koninklijke grond

De tijd was in beweging en de grote leider Abraham Kuiper had het niet zo op de opvattingen van deze, naar hij zei, 'protestante nonnen'. De gemeente opende een openbaar Gemeenteziekenhuis aan de Zuidwal en de 'Roomschen' hun ziekenhuis Johannes de Deo aan het Westeinde.

De jonkvrouwen hadden hun plannen ook al klaar, er móest een protestant-christelijk ziekenhuis komen. Punt uit! Dat men voor de grond aanklopte bij prinses Sophie was niet vreemd: H.J. Vinkhuijzen was de arts in de Kazernestraat – en later, tot 1910, geneesheer-directeur van het ziekenhuis. Zijn broer C.W. Vinkhuijzen was lijfarts van Koning Willem III en vader A.W. Vinkhuijzen was intendant van de koninklijke domeinen en thesaurier van prinses Sophie. Of Sophie het overigens geheel eens was met de aandacht van de diaconessen voor 'ongelukkigen en ellendigen' is de vraag. In de transportakte liet HKH wel opnemen dat 'het bij deze verkochte nimmer aan daarachter gelegen (ongetwijfeld illegale) hofjes uitgang of toegang tot de nieuwe Laan van Meerdervoort mag worden verleend'!

Particulier ziekenhuis

Op 10 oktober 1879 werd het door de architect P.F.W. Mouton ontworpen Diaconessenziekenhuis aan de Laan van Meerdervoort 84 door de ziekenhuispredikant ds. I.G. Knottnerus ingewijd. Bouwkosten 171.000 gulden. Voor de financiering van de zorg was het ziekenhuis – naast betaling van patiënten – aangewezen op giften vanuit de burgerij, de zgn. milddadige financiering. Grote stimulans daarvoor was vermelding (incl. bedrag) in de opeenvolgende jaarverslagen. In het gebouw was een aantal zgn. Bronovo ziekenkamers, waar armlastigen gratis verpleegd werden. Dit naar wens van de toen inmiddels overleden Sara de Bronovo. Uit de nalatenschap van Betsy Groen van Prinsterer werd 'een aanzienlijke som geld voor het daarstellen van een goed voorziene wijnkelder' verkregen. Vrij snel ontstonden er ruimteproblemen. Zowel door de vooruitgang in medische technologie als door de vraag naar zorg.

Uitbreiding

In 1892 werden de eerste uitbreidingen gerealiseerd: een operatiekamer, beddenlift en extra zalen. Ontworpen door Johannes Jacobus van Nieuwerkerken, van het in die tijd snel opkomende Bureau Van Nieuwerkerken Architecten, samen met zijn zonen Marie en Johan. Eerder hadden zij al o.a. het Ooglijdersgasthuis in de Tasmanstaat ontworpen, huizen aan de Kerkhoflaan en het Prinsenvinkenpark en het Badpaviljoen in Domburg. In 1901 ontwierpen zij met het laboratorium, het mortuarium en een zijvleugel de verdere uitbreidingen

van het gebouw. De oppervlakte van het perceel aan de Laan van Meerdervoort was echter te klein. Daarom werden in de omliggende straten tal van panden voor verpleging en zusterhuizen gehuurd, of ter beschikking gesteld, zoals bijv. door Adriaan Goekoop. Maar vanaf 1910 al werd serieus nagedacht over verplaatsing en nieuwbouw van het ziekenhuis.

Nieuwbouwplannen en decepties

Omstreeks 1910 had het bestuur van de Diaconessenstichting - vooral voorzitter freule S.C.A. Elout van Soeterwoude en penningmeester mevrouw H.A. De Bas-Beausar - grote plannen, die met het steeds nijpender ruimtegebrek als het ware in omvang meegroeiden. De Van Nieuwerkerken werden hier nauw bij betrokken, maar 'werden wel eens draaierig van alle bedenksels die aan de hersens én gevoelens der dames ontsproten en bij voorbaat geen oplossing gaven en niets dan ellendige nasleep en handen vol geld zouden kosten'. De opzet werd steeds uitgebreider en de eisen steeds omvangrijker. Rond 1913 viel het oog van de dames op een terrein aan de Raamweg, eigendom van de familie De Constant Rebecque. Sterk geaccidenteerd en bebost, waar nu het Hubertuspark en de kwekerij liggen en de Hubertustunnel onder de grond verdwijnt. Op die bijna 7 hectaren grote plek werd aan een nieuw complex van zorg gedacht, met paviljoens tussen de bomen op het heuvelachtige terrein. Paviljoens, die ieder voor zich volledig zelfstandig konden functioneren. En niet alleen paviljoens voor medisch handelen, maar ook voor bejaardenzorg, gebrekkige kinderen, badtherapie, etc.

Een eigen Haagse sfeer

Rechtvaardiging voor deze extravagantie vonden de dames in het feit dat aan het Diaconessenhuis, als particulier Haags ziekenhuis, andere eisen moesten worden gesteld dan aan bijv. een regionaal ziekenhuis of een ziekenhuis in Amsterdam. Den Haag kende nu eenmaal een aparte sfeer, en het lag voor de hand om bij patiënten die het Diaconessenhuis kozen als plek om te genezen en dus de eigen omgeving moesten wisselen voor een vreemde, aan het behoud van sfeer tegemoet te komen. Maar toch wel wat afwijkend van de oorspronkelijke doelstellingen van 'buitenzorg van zieken, ongelukkigen en ellendigen'. Er deden zich tal van problemen voor om het terrein te kopen. Het terrein grensde aan dat van de Genie, die er de latere Frederik- en Alexanderkazernes heeft gepland. De burens, graaf en freule van Bylandt verhinderden de houtkap, het ministerie van Oorlog lag dwars. Maar het grootste probleem: er was geen geld.

Semipermanente bebouwing

De dames trachten (tevergeefs) het rijk te interesseren voor het algemeen belang van deze nieuwbouw en, nadat mevrouw De Bas zelf voorzitter was geworden, probeerde zij met een 'comité van op den voorgrond tredende Menschen van Stand en Zaken' de financiering rond te krijgen. Hoogte-, of beter dieptepunt daarvan was de bijeenkomst in Pulchri Studio, waar zij met de instellingspredikant ds. Snethlage de plannen presenteerde aan o.a. Colijn, Treub, Dresselhuys, De Wilde en Van Karnebeek. Maar het bleek kwaad kersen

eten met deze heren, zeker toen zij hoorden dat het nieuwe ziekenhuis met zijn 7 miljoen gulden, bijna tien keer zo duur zou worden als het kort daarvoor tot bouwen besloten Rode Kruisziekenhuis op Houtrust. Jonkheer Six van de Bataafse Petroleum Maatschappij liet weten dat een nieuw Diaconessenhuis - wilde het er ooit komen - zich in omvang en kosten moest richten op vergelijkbare inrichtingen. M.A. van Nieukerken, overigens ook overtuigd dat het geheel veel te kostbaar was, raakte in een venijnige discussie met Dresselhuys, die pleitte - als kostenbesparing - voor semipermanente bebouwing. Semipermanent: voor Van Nieukerken knoeien op grote schaal en opeenstapelingen van blijvende gebreken. Maar het geld kwam er niet en het wachten op de nieuwbouw zou nog meer dan 15 jaar duren.

Paul van Leeuwe (econoom, onderzoeker)

Johan van Nieukerken (bouwkundig ir.; achterkleinzoon van Johannus/Johan Van Nieukerken)

in samenwerking met de Werkgroep Levende Historie

Bronnen:

Gemeente Archief Den Haag: Notarieel Archief en Archief Diaconessen Stichting.

M.J. van Lieburg: Bronovo 1865 -1990, Van 's-Gravenhaagsche Diaconessen Inrichting tot ziekenhuis Bronovo., Kampen, 1990.

H.A.C. Snethlage: Diaconessenhuis 's-Gravenhage 50 jaar, 1915.

M.A. Van Nieukerken: Van leven, strijden, geven en ontvangen in een architectenfamilie; ongepubliceerde memoires.

